S.v. 15. 13.4.56.

Lahtine kiri

„Tasuleekide" ümber

Armas Eino Uuli!

Sinu mõttemõlgutused eelmises «Sirbi ja Vasara» numbris näitasid, et «Estonia» teatri juhtkond oli õigel teel, kui otsustas Sind paluda osa võtma «Tasuleekide» lavastusbrigaadi tööst, kasutada Su häid kogemusi selle ooperi esimesel lavastamisel. Kui Sa, nagu ütled, haigevoodilgi ei saa olla südant valutamata dekaadi ettevalmistamise küsimustes, siis on see tagatiseks, et küllap Sul jätkub tahet ja tervisliku olukorra kiuste ka jõudu hea nõu andmiseks «Tasuleekide» dekaadile viimisel. Tundub aga, et «Estonia» sellekohane ettepanek pole vist paraku Sinuni jõudnudki, sest küllap Sa muidu teaksid, et «Tasuleekide» autorid, dirigent ja koormeister on juba enam kui poolteist kuud üsna pingsalt töötanud «Tasuleekide« iludusvigade kõrvaldamisel.

«Tasuleekide» libreto sõnastuslikus osas on tehtud üsna palju kohendusi. Teose kirjutamisest on möödunud 13 aastat, ja paljustki, mis tollal tundus hüvana, on autor nüüd üle kasvanud. Olen siiski hoidunud liiga radikaalsetest parandustest, mille tulemuseks olnuks sellegi ooperi mingi järjekordne variant. Selleks ei paista olevat ka tungivat vajadust. Ka Sinu kirjutus ei nõua seda.

Su kriitilistele märkustele tahaksin siiski vastu vaielda. Kasutan selleks Su eeskujul ajalehe veerge.

Su pretensioonidest kõige olulisem on ekspositsiooni probleem. Mõtle hoolikalt järele: kas Su mõttekäikude aluseks on autorite poolt antud sõnalis-muusikaline materjal või selle mitte just kõigiti õnnestunud kasutamine eelmistes lavastustes? Allakirjutanu tungiv soov ja nõue on järgmiste lavastuste suhtes: respekteerida autorite kunstikavatsuslikke võtteid ooperi esimese vaatuse ülesehitamisel. Omaaegsetes Tallinna ja seejärel ka Riia lavastustes toodi kiiged ja kiigelaul laval esiplaanile, autorite taotlus — kiigelaul tagasihoidliku lavataguse koorina, nagu see on märgitud ka tekstis (vt. trükitud libreto 1945. a., lk. 5) — paisutati tarbetult muusikaliseks ja visuaalseks suurnumbriks ja anti seega vale koloriit ooperi algusele. Ooperi tõeline ekspositsioon on ju I vaatuse alguse Saima aarias, kus on antud küllalt selged viited ooperi edasisele läbivale tegevusele. Muidugi: lisaks küllalt karakteersele avamängule oleks võinud ju ka ooperi lavalist tegevust alustada orjastatud rahva hammastekiristamise ja rusikaviibutamisega, nagu üldse võiks sellest ajajärgust kirjutada kümme erisugust ooperit, kuid ma pidasin ja pean paremaks praegust lahendust. Teine nõue: dekaadilavastusel on tingimata vaja taastada esimese vaatuse terviklikkus, nagu see autoritel algselt oli. Vaatuse tarbetult ning kunstlikult kaheks pildiks jaotamine, nagu eelmiste lavastuste puhul tehti, rikub tegevustiku arengu sujuvust ja viib ekspositsiooni kõrgpunkti, Rahvavanemate Maja, asjatult algusest liiga kaugele.

Edasi on «Kiigelaulul» ka oma ekspositsiooniline ülesanne ja just nimelt selles mõttes, mida Sa kirjas taotled! Selles avaldub veel mitte täies ulatuses ikestatud eesti hõimude demonstratiivne trots rõõvvallutajate vastu, kes keelasid pidustused ja kokkutulekud hiite juures (nagu tekstis on ka rõhutatud). Ja sellest trotsist kasvab ju juba üsna ooperi algupoolel suur konflikt maarahva ja feodaalide vahel, kui viimased tulevad rahvast minema kihutama. Kuidas see ooperi põhiideed ettevalmistav suur stseen Sul küll ununeda võis, kui räägid, nagu oleks libretist andnud «intriigi aseainena kubjas Kulle ja külatüdruku (õieti: kihelkonnavanema tütrel P. R.) Saima vahelise kokkupõrke»?! See «aseaine» on endastmõistetavalt ainult ooperi tegevust toetav süžeeline kõrvalliin.

Ei-ei, armas Uuli: võta ükskõik milline retsitatiiv, koor või aaria esimesest vaatusest — igaüks neist on pigem palju kui vähe ajajärgu sotsiaalse olukorra iseloomustamise teenistuses. Kuivõrd õnnestunult, see on iseküsimus.

Ma ei pääse mööda ka Su väiksematest märkustest. Mitte ei suuda mõista, milles seisab siin patustus elulise loogika vastu, kui Kulle kasutab rahvakõnekäändu nastiku mürgihamba saamisest? Edasi. Ooperis on mitu korda rõhutatud, et Kulle on juba ammu (s. o. enne ooperis antud ajalõiku) Saimat iharate kavatsustega jälitanud. Kulle agressiivsus peaks sellega küllalt ettevalmistatud olema, igatahes on see tema karakteriga ja sotsiaalse seisundiga kooskõlas. Ja miks peaks Saima «nelja-viie takti» kestel «poeesia au päästmiseks» kupja küüsis rabelema, kui lavastajat mitte miski ei keela teda jalamaid vabastamast — rahva hurjutused Kulle aadressil võivad toimuda ju pärast seda!

Kirjutuse lõpposas esitad pisut pretensioone ka komponistile, kuid teed ka seal kohe jälle libretisti vastutavaks. Ma muidugi ei kavatse taotleda meie kallile Eugen Kapile võrdset nahatäit. Juhin aga tähelepanu sellele, et ka Sina näid olevat nakatatud meil levinud veidrast kontseptsioonist: mis ooperis on head, see on komponisti teene, mis halb — see on libretisti süü. On üldtuntud tõde, et see «kontseptsioon» on aastaid teinud «tööd» luuletajate ooperidramaturgiast eemalepeletamiseks.

Kuidas siis ikkagi on nende «heeetkedega», «reeetkedega» ja «vabaduusega»? Tekst oli ju ometi e n n e muusika loomist, ja kui mõned sõnad lauljate suus ebaloomulikult välja venivad, siis selle eest ei saa ometi vastutavaks teha teksti autorit! Sa tituleerid mind liialdatult kogenud poeediks, aga mis aitavad siin kogemused, kui pika täishäälikuga ühesilbilisi sõnu, eriti lauljate poolt eelistatud «maa» ja «saa» taolisi, on eesti keeles nii neetult vähe, et neid lihtsalt ei jätku ooperi sadade värsiridade lõpetamiseks. Paratamatult peab komponist oma loomingulises köögis toime tulema ka vähemtänulike häälikuühenditega. Olgu öeldud, et olen praeguses viimistlustöös siiski hulk selletaolisi sõna ja muusika ebakõlasid välja rookinud, aga kerge see pärast muusika loomist ei ole. Ka poeesial on oma seadused, mida ei saa isegi ooperis ignoreerida.

Eeltoodust ärgu järeldatagu, nagu peaksin oma tööd «Tasuleekide» juures ideaalseks. Isegi pärast küllalt ulatuslikku iluravi, kuhu kuulub muide ka Sirje röövimis-stseeni senisest loogilisemaks muutmine, jääb minus kipitama veendumus, et see teema vääriks palju paremat lahendust. Temakene on kaasaja ooperi-karjafarmi esimene vasikas. Kuna ta lausa aia taha ei ole läinud, siis ei sõnda ta turgutamiseks ette võtta väga kaugeleulatuvaid operatsioone. Lõpeb äkki kätte ära. Seda vahenditust, seda kogu olemust jäägitult haaranud valu ja viha, mis saatis ooperi tekkimist Tasuja aastal, Suure Isamaasõja päevil, seda pole ma paraku võimeline endas uuesti esile manama.

Aga kõigest hoolimata: ole meheks liigutava kaasamuretsemise eest. Mõttevahetused dekaadi ümber on teretulnud ja vajalikud. Lepime ära.

Paul Rummo